

De sperwer

Half januari 2015. Een vrouwelijke sperwer vliegt laag boven de grond door onze woonwijk. Geen enkele mogelijkheid van dekking wordt door haar onbenut gelaten. De jager volgt het profiel van de tuinbegroeiing en vliegt langs hagen en schuttingen en wipt regelmatig over deze heen. Het moment van haar verschijnen op mijn vogel voerplank lijkt uitgekend, direct na het voeren van de tuinvogels, de verassing is compleet als de sperwer over de schutting scheert en een turkse tortel slaat die op de voerplank zit. Juist voor het contact met haar prooi ligt de gemiddelde vliegsnelheid van de sperwer op 50 km per uur. Op het moment van het slaan van de prooi maken de klauwen en snelle beweging vanuit het lichaam naar voren en bereiken deze de prooi met een snelheid van 80 km per uur. Door deze greep naar voren maakt de lichaamsas een vrijwel loodrechte hoek met de horizon, noodzakelijk voor het verkrijgen van een grote remvertraging. Veelal grijpt de sperwer met slechts een klauw de prooi. De andere klauw maakt de beweging mee wanneer zij, op het moment dat de tenen van haar vangklauw zich om de prooi sluit, deze tot een vuist samenbalt. Dat dit proces zeer uitgebalanceerd is blijkt wel uit het feit dat de tenen pas op een een driekwart meter afstand van de prooi geheel gestrekt zijn. Door de het uitslaan van de klauwen neemt de luchtweerstand sterk toe. Het is dus van belang dat de sperwer haar klauw pas vlak voor het moment van het contact met haar prooi uitstrekt. Door de verticale stand van het lichaam en de horizontale stand van het loopbeen wordt alle kracht, die bij het contact met de prooi ontstaat rechtstreeks op het lichaam overgebracht. De geslagen turkse tortel wist zich na het slaan van de sperwer nog aan haar belager te ontworstelen. Ze vluchtte en verstopte zich in de beukenhaag maar werd onmiddellijk achtervolgd door de sperwer die haar onder de haag greep en al begon te plukken voor dat de dood intrad.

Door het aanbieden van gepelde zonnepitten op een voerplank en het ophangen van verschillende potten met meelwormen en zaden in vet zijn vinken, groenling, mezen, heggemussen, roodborst, winterkoning en hout - en turkse tortelduif vaste gasten in onze tuin. Het voorkomen van deze vogels werkt als een magneet op de sperwers en soms komen ze om de paar uur langs. Zowel wijfjes als mannetjes wisselen elkaar af. Tijdens de nationale tuinvogel telling gingen zelfs twee vrouwelijke sperwers tegelijk op de voederplek zitten wachten op eventuele bezoekers.

Vrijdag 13 februari was voor mijn letterlijk en figuurlijk vrijdag de 13e. Afgelopen week hadden we, na een periode van mistig en bewolkt weer, eindelijk weer een aantal dagen met volop zonneschijn. De sijs mannen zingen als of het eind april is en bij het voeren van de poppen kropten de mannen al zaad op. Tijd om de nesttralie "kastjes" op te hangen. Bij thuiskomst op vrijdag de 13e februari viel mij op dat de vogels stil waren ondanks dat de zon nog volop scheen. In de schuur hoorde ik ook geen sijs zingen of roepen, vreemd dit past niet bij mijn sijsen. In broedkooi in de schuur heeft, dacht ik, een man zich verhangen aan het schuifdeurtje in de voorfront. Dit verhangen in de broedkooi zie je nog wel eens bij jonge Europese cultuurvogels die net vlieg vlug zijn, maar bij een volwassen sijs man is dit zeer ongewoon. Laat de de bruine sijs man die zich verhangt nu net de de mooiste man zijn uit de stam waar ik in Rosmalen wereldkampioen was. Balen maar niks aan te doen. Eigen domme schuld denk ik, de pop jaagde de laatste dagen zeer fel achter de man aan, in dit geval moet je bij vogels die in een broedkooi zijn gehuisvest en dit gedrag ten toon spreiden vlak voor aanvang van het broedseizoen ingrijpen, is mijn ervaring. Na het verwijderen van de dode sijs man begin ik met het voeren van de vogels. In een broedkooi waar twee bruinpastel mannen zatten liggen een aantal vleugel en staartpennen en de mannen liggen allebei dood achter de lat waarop de onderkant van de voorfront op is bevestigd. In een andere broedkooi vind ik alleen een staart en een kop en rechtervleugel van een sijs. Alleen in de twee grootste broedkooien, lang 90 cm, diep 50 cm en 60 cm hoog, zijn beide koppels ongeschonden. In de kleinere broedkooien zatten negen vogels waarvan zeven overvloedige vogels. Van deze negen vogels hebben alleen een bruinpastelpop en een overjarige bruinpastel man, zilver op

de COM show in Rosmalen de aanval van de sperwer overleeft. De gedode vogels waren allen geperforeerd door de nagels van de sperwer. Al enkele decennia zet ik pas uitgevlogen jonge vogels enkele weken na het uitvliegen in broedkooien in de schuur. Een jaar of vijf kweek ik met enkele koppels in dezelfde ruimte waar de jongen na het uitvliegen worden gehuisvest. Overlast van katten, wij hebben zelf drie katten en een hond, of andere dieren heb ik nog nooit gehad. Omdat de vogels niet, ook niet bij wanneer de schuurdeur openstaat, van buiten af gezien kunnen worden heb ik er nooit bij stil gestaan dat een langs vliegende sperwer de schuur in zou vliegen om op de vogels in de kooien te stoten. De dag na de "aanval" van de sperwer heb ik vliegengaas in de deuropening gehangen om te beletten dat de sperwer nogmaals de vogels in de schuur gaat bezoeken.

Sperwer in Nederland

Status in Nederland: Jaarvogel, en vrij talrijke doortrekker en wintergast.

Geslacht: Accipiter Brisson

Latijnse naam: Accipiter nisus

Nederlands: Sperwer

Duits: Sperber

Engels: Sparrow Hawk

Frans: Epervier d'Europe

Lengte man: 28 cm   vrouw: 38 cm

Vleugellengte man: 20 cm   vrouw: 24 cm

Gewicht man: 145 gram   vrouw: 250 gram

Aantal & Trend

aan het eind van de jaren vijftig bedroeg de Nederlandse populatie 750 paren. Door pesticide gebruik in de in de landbouw daalde dit naar 200-300 paar in de jaren zestig. De populatie herstelde zich nadat de betreffende middelen waren verboden. In 1978 telde de populatie 1200 paren. in 1979 -1983 2000 tot 2500 paar. In 1985 - 1986 2500 tot 3000 paar. In 1989 - 1992 3400 tot 4000 paar. Het aantal sperwers is waarschijnlijk nog nooit zo groot geweest als in 2000, toen SOVON 5.000 paren registreerde. Sperwers hebben de afgelopen 30 jaar grote delen van Nederland gekoloniseerd vanuit enkele bolwerken bestaande uit uitgestrekte naaldbos-plantages. Opvallend is dat sperwers ook gebieden opzoeken waar minder naaldbos voorhanden is dan in de gebieden die als springplank werden gebruikt. Dit bevolken van nieuwe gebieden heeft er mede voor gezorgd dat het aantal broedparen zo sterk gegroeid is.

Ondersoorten en verspreiding

Sperwers komen in heel Europa voor, met uitzondering van IJsland en het uiterste noorden van Scandinavië en Rusland. Het verspreidingsgebied strekt zich in een gordel uit van Rusland tot Kamtsjatka, Japan en Korea. Sperwers leven voornamelijk in bosgebieden (vaak naaldbos), maar ook in cultuurland en in steden. Vogels uit de noordelijke streken overwinteren in gematigde gebieden.

De soort telt 7 ondersoorten:

A. n. nisus: van Europa tot zuidwestelijk Siberië en centraal Azië.

A. n. nisosimilis: van noordwestelijk Siberië tot noordelijk China en Japan.

A. n. dementjevi: van de Pamir-Alai tot het Tiensjangebergte.

A. n. melaschistos: van oostelijk Afghanistan tot zuidwestelijk China.

A. n. wolterstorffi: Corsica en Sardinië.
A. n. punicus: noordwestelijk Afrika.
A. n. granti: Madeira en de Canarische eilanden.

Naast deze ondersoorten is er ook nog een op zelf staande soort sperwer die in Europa en klein Azië het leefgebied met de sperwer deelt. Dit is de Balkansperwer. De sperwer en Balkansperwer, lijken qua uiterlijk nogal sterk op elkaar, blijken bij nader inzien in bouw toch redelijk verschillend. De Balkansperwer heeft een langere, spitsere vleugel en een duidelijk waarneembaar korte staart dan de sperwer. De Balkan is dan ook meer een zweefvlieger en is hierdoor een veel slechtere vogelvanger dan de sperwer. Het hoofdvoedsel van de Balkan sperwer bestaat vooral uit insecten en reptielen.

Voorkomen en leefwijze in Nederland

De sperwer is eind tachtiger jaren van de vorige eeuw een van de talrijkste roofvogel van Nederland geworden, vooral in bossen op zandgronden. In toenemende mate wordt er genesteld in het rivierengebied, de duinen, in zeeklei- en laagveengebieden en op de waddeneilanden. Onder de Nederlandse sperwers bevinden zich vrij veel onvolwassen broedvogels, toch zijn de meeste paren wel uit twee volwassenen, ouder dan 1 jaar, samengesteld. Volwassen en onvolwassen paren komen vaker voor dan paren van gemengde leeftijd. Sperwers zijn echte vogeljagers. Bij onderzoek in Drenthe bleek dat slechts 2 % van de prooien uit zoogdieren bestaat en 98 % bestaat uit vogels. De mannelijke sperwer is 45 % lichter en 15 % kleiner dan de vrouwelijke sperwer. Dit maakt ook dat de prooi van de man en vrouw sterk verschilt. De sperwer man jaagt meer in gesloten gebied, bos en struweel, en de sperwer vrouw jaagde in opener gebied dan haar man. Het verschil in grootte en het verschil in jachtgebied van de man en vrouw sperwer maakt dat zij elkaar niet beconcurreren. In Drenthe werden van 1982 tot en met juli 1992 5600 prooi resten van sperwers verzameld. De heggemus, merel, zanglijster, kool en pimpelmees, spreeuw, huismus en vink kwamen het meest voor als prooi. Opvallend is ook het relatief groot aantal kruisbekken en sijzen.

De broedtijd in april-juli is afgestemd op een optimaal prooi aanbod in de vorm van jonge zangvogels in de jongen fase. Meestal wordt genesteld in homogene bosaanplant. Veelal is dit naaldbout van 20-35 jaar oud. In toenemende mate wordt er gebroed in elzen of berkenbroekbos, wilgenstruweel en op begraaftplaatsen.

De meeste eieren worden in de tweede helft van april en de eerste week van mei gelegd. De sperwer eieren zijn kort ovaal en wit/blauw en rood tot chocoladebruin bevlekt. De variatie in de pigmentering is enorm. De legsel groottes in Drenthe lieve uiteen van 1- 7 eieren, 1x1, 1x2, 13x3, 48x4 100x5, 35x6 en 5 7 eieren (gemiddeld 4,8 eieren).

De eieren worden gemiddeld 40 dagen bebroed. De jongen kunnen na 32 dagen vliegen. De Nederlandse sperwers zijn echte standvogels. Sperwers uit Scandinavië trekken in strenge winters naar het zuiden en zuidwesten, waarbij een deel van deze trekvogels ook Nederland aandoet of hier de winter doorbrengen.

Roofvogel vervolging

De havik is de meest vervolgd roofvogel in Nederland. De sperwer lijkt minder te vervolgd dan de buizerd en de havik.

Roofvogel vervolging lijkt ook nu nog veel vaker voor te komen dan men in eerste instantie zou vermoeden. Omdat het vaak niet wordt opgemerkt en ook lastig is te bewijzen zal het duidelijk zijn dat een handje vol berichten in de media slechts een heel klein topje van een heel grote ijsberg is.

Rekening houdend met dat niet de gehele populatie van de Nederlandse roofvogels door vrijwilligers wordt onderzocht en dat in onderzochte gebieden niet alle gevallen worden ontdekt worden de aantallen geschat op **enkele honderden gedode roofvogels** en eieren per jaar.

Soorten vervolging, een droevige lijst:

- Roofvogels worden vergiftigd met behulp van vergiftigd aas.
- Roofvogels worden geschoten.
- Hun nesten worden verstoord of vernietigd, bijvoorbeeld door de nestboom om te zagen of het nest te doorschieten, waarbij eventuele eieren, jongen en de broedende vogel worden gedood.
- Hun eieren worden geschud, doorgeprikt, vernietigd of gestolen.
- Hun jongen worden uitgehaald.
- Ze worden gevangen met vangkooien, bijvangst in kraaienvangkooien worden vrijwel allemaal gedood,
- Ze worden gevangen in klemmen.
- Er worden zelfs constructies met kunstmatige prooien verzonnen om te zorgen dat roofvogels zichzelf te pletter vliegen of zichzelf spiesen op puntige uitsteeksels.
- Bij het doorschieten van 'kraaiennesten' vallen ook vaak uilen, buizerds en valken als slachtoffer.

Herkennen van vervolging

Voor het **vergiftigen** wordt vaak gebruik gemaakt van duif, fazant, kip of gewoon stukken vlees of worst. Soms is vergiftigd aas als zodanig te herkennen: opengesneden (rechte lijnen) en bestrooid met gifkorrels. Als er met vloeibaar, ingespoten gif is gewerkt is het herkennen van vergiftigd aas al lastiger. Dode kevers e.d. in de buurt van een stuk aas is ook een aanwijzing voor vergiftiging. Soms is gif zo sterk dat de vergiftigde roofvogel naast het aas ligt.

Een vergiftigde vogel ligt meestal op buik, met vleugels half gespreid met ogen open. Door de hevige doodstrijd zijn tenen tot een "vuist" gekromd. De vogel heeft een volle krop en mogelijk schuim op de bek en een besmeurde aars. Een dode vogel die goed doorvoed is, is sowieso al verdacht, alhoewel een vermagerde vogel vanzelfsprekend geen garantie is voor een natuurlijke dood. Bij een vermagerde vogel is het borstbeen als een scherpe rand voelbaar, bij een goed doorvoede vogel ligt het borstbeen verzonken tussen de vliegspieren.

Een vogel die is **beschoten met hagel** heeft gebroken veren of veren met gaatjes erin. Gaatjes in de veren zijn te zien als men de gespreide vleugels tegen het licht houdt.

Verdere tekenen van misstanden zijn:

Vangkooien met lokprooien of aas erin.

Nestbomen die beklommen zijn door onbekenden.

Nestbomen met hagelsporen in de bast van de boom (onder het nest).

Het vervolgen van sperwers die overlast veroorzaken bij volières is niet alleen wettelijk verboden maar het wegvangen van de veroorzaker van de overlast zal slechts een tijdelijke oplossing zijn omdat er in het voor- en najaar veel doortrekkende sperwers in Nederland voorkomen. Bij structureel overlast kan een hoog geplaatste plastic oehoe of een gang voor de vluchten de overlast en aanwezigheid van sperwers beperken.

Geraadpleegde literatuur

Elseviers Broedvogelgids

Speciaal uitgave S.E.C.

Thieme's vogelatlas De Europese broedvogels

Diverse publicaties S.O.V.O.N.

Broedvogel atlas 1979 en 2002

Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels